

цијалистичких идеја налаже давање предности универсализму, учешћу управо, и посебно појачаном учешћу социјалистичких држава у универзалним покушајима унификације међународних правила, како би у тој универзалној светској унификацији социјалистичке идеје добиле што је могуће више места, или бар да би се реакционарни ставови сузбили што је могуће више. Отуда сваки регионализам, иако претставља једну концентрацију снага која може да буде прогресивни стимуланс у даљем развоју, значи у исти мах један обруч који може да претставља одвајање од општих напора човечанства за прогресивни развој. Зато у коришћењу ове две форме: универсализма и регионализма, треба бити врло обазрив. И нарочито кад је реч о државама које, као што то мора да буде случај у погледу социјалистичких земаља, своје односе треба да заснивају на пуној равноправности, једнакости и узајамном помагању.

Ових неколико речи о савременим покушајима унификације права у међународним размерама, имали су за задатак да укажу на појаве које постоје, и на питања која се у вези са тим постављају; нарочито у погледу социјалистичких држава. Ми морамо рачунати са реалношћу, од ње полазити и на бази ње изводити закључке и формирати правила за рад. Ако тако поступамо онда није тешко одредити место, учешће и значај учешћа напредних људи и социјалистичких земаља посебно, у покрету за унификацију права. Притом, разуме се, не сме се пасти ни у голи практицизам, још мање прагматизам, а нарочито не у вођење рачуна о моментаним интересима, било чији да су. То другим речима значи да идеје Маркса, Енгелса и Лењина о могућности, обиму, односу и садржини међусобног постојања и нужност мирне активне коегзистенције, треба да детерминишу, у принципу и у сваком поједином конкретном случају, став и држање напредних људи и социјалистичких држава у овом покрету. А нама се чини да идеја, и потреба, и нужда мирне активне коегзистенције налаже наше активно учешће на теориском, научном, дискусионом, практичном, званичном међународном пољу, учешће напредних људи и социјалистичких земаља у раду на унификацији права у међународним размерама. Добро организовано учешће у овом раду може да буде само од користи.

Бор. Т. Благојевић

КОДИФИКАЦИЈА ДИПЛОМАТСКОГ ПРАВА

I. — Комисија Организације Уједињених нација за међународно право посветила је своју овогодишњу сесију кодификацији дипломатског права. Овај сиже је још 1929 на предлог саме Комисије, Генерална скупштина унела у дневни ред комисије као питање зрело за кодификацију. Међутим, на основу једне резолуције коју је предложила Југославија 1952, Генерална скупштина дала је овом питању право приоритета. Политичке прилике у свету су се измениле. Узроци због којих је Југославија захтевала приоритет, такође су, на сре-

ћу народа у Источној Европи и у интересу општег мира у свету, изгубили свој историски значај. Међутим, питање кодификације дипломатског права јесте сиже за који је данас ван спора да захтева брзу кодификацију. Кад се ушло у анализу самог питања, утврдило се да је ово питање последњи пут систематски претресано од стране једног организма већег значења још 1815 приликом склапања завршног акта Бечког конгреса. Отада па досада наступиле су многе нове друштвене појаве сваке врсте. Нестала је станица за мењање коња дипломатских дилижанса и данас се распитује шта је ближе служби: авион или аутомобил, а правила о дилижансима још увек стоје у дипломатским кодексима, док су правила о дипломатским аутомобилима у повоју а правила о употреби авиона у дипломатији, израсла из најновије праксе први пут дискутована су на састанку комисије уз сумњу њених чланова да ли су то уопште правила.

II. — Најважнија раскрсница између тог старог права и новог међународног права огледа се у доношењу Повеље Организације Уједињених нација. Та је Повеља створила једно ново схватање принципа који доминирају међународним правом. Зато је интересантно, пре свега, задржати се на концепцијама које су биле изнете у Комисији у том погледу. Та схватања су углавном била ова:

1. Да све оно што није сагласно са Повељом уопште није међународно право, јер је Повеља устав данашње међународне заједнице и кроз њену призму цени се сагласност једног института са савременим међународним правом. То је било схватање које су бранили, углавном, азиски и афрички правници, као и проф. Бартош.

2. Повеља је правило владања у Организацији Уједињених нација, али не и ван ње, јер се универзалним односима државе руководе универзалним међународним правом а не Повељом која је само устав једне од међународних организација и чији текст представља обавезу за чланице организације. Ово је гледиште у прво време бранио проф. Жан Спиropулос (Jean Spiropoulos) подржан у неку руку од проф. Глигорија Тункина који се ускоро одвојио од тог гледишта и почео да износи ново, а Спиropулос се није враћао на његову одбрану.

3. Историско гледиште, како га је само назвао, ускоро је почео да износи Тункин. По томе становишту државе би биле дужне да примењују Повељу али уколико још постоје односи и правила створени пре Повеље не може се тражити једнострано раскидање тих односа у правцу осигурања примене Повеље без пристанка оних који су њима везани, јер би апстрактно правило о обавезности Повеље и престанку важења других правила могло довести до хаоса у међународним односима. Зато треба ићи на остваривање поступним прилагођавањем постојећег права прописима Повеље, али не наметати правила из Повеље пре него што се створе услови за њихову примену и не стварати вакуум.

4. Четврто становиште је изнео проф. сер Џералд Фиц-Морис (Gerald Fitz-Maurice) који сматра да позитивно међународно право треба тражити у позитивним изворима међународног права, што значи

у правилима које државе примењују. Он је наставио Опенхајмово (Oppenheim) учење о позитивизму, које је разрадио проф. Лаутерпахт (Lauterpacht) износећи да је Повеља уставни пропис, текст за високу политику који се не примењују непосредно и чији су принципи обавезни за државе, којих се оне морају држати приликом израде будућих правила, али ти текстови као правна правила не ступају одмах на снагу него је потребно да се на основу њих израде практична правила која ће се примењивати од стране разних држава. Нешто слично средњоевропској теорији о односу закона и устава ако није уведена институција судске оцене уставности.

Оваква подељеност на основном питању давала је у први мах утисак да се неће моћи радити у Комисији и да се неће постићи никакви резултати. Међутим, свако је остао при својој теорији, али практично се на то нико није освртао већ су сви тражили конкретну норму тако да се борба више пребацила на формулацију норме него на начелно питање. У том погледу не би било погрешно рећи ни то да су концепције биле такође предмет погађања, као што сведочи решење донето по питању поделе дипломатских агената у класе, институција која је критикована као противна начелу Повеље о правној једнакости држава, јер једнаке државе имају и једнака права на слање посланика исте класе. Позитивисти су бранили да је то решено у Вечком реглману и да се тај Реглман и данас примењује. Тункин је објашњавао да се Бечки реглман стварно примењује како би требало признати да би све државе имале право на једнаке претставнике и да, према томе, не би ваљало одржавати уведена разлику између различитих класа посланика. Међутим, та разлика у пракси постоји. Зато је он дао тзв. компромисни предлог који се садржавао у томе да се задржи текст који предвиђа Вечки реглман а испод њега стави коментар који би упућивао на начело једнакости из Повеље као на законодавни идеал Уједињених народа. Тако је створена скоро једногласна већина. Једни су гласали за текст а други за принцип изражен у коментару.

III. — Много оштрији сукоб појавио се по једном узгредном питању. То је питање да ли је Универзална декларација о правима човека и грађанина опште обавезни текст за државе које признају ту декларацију или је то, напротив, само препорука Генералне скупштине упућена Уједињеним народима који се ње могу али не морају држати.

Већина чланова Комисије сложила се да је то препорука које се државе не морају држати, већ то зависи од њихове дискреционе одлуке. Међутим, оно што је остало спорно то је да ли је та препорука у исто време и службена оцена Уједињених нација о стандарду људских права. Тако, остало је отворено да ли је то стандард, као што је тврдио проф. Гарција-Амадор (García-Amadore), или је то идеал који временом треба остварити, као што је то тврдио проф. Тункин. Практична би разлика била да би у првом случају држава била одговорна за повреду једног од тих права, ако је на било који начин обавезна на поштовање људских права, и суд би имао сма-

трати пресумпцију као сведочанство о концепцији културних народа у чему се таква права састоје. Да не би дошло до великог цепања снага, комисија је одлучила да у ово питање не улази и да се задовољи констатацијом да је Декларација о правима човека пројект о правним обавезама о праву човека који ће се претворити у перфектну правну обавезу тек ступањем на снагу пактова о праву човека.

Иако су гласали са већином, неки чланови су имали своја схватања, не сматрајући да треба од њих правити питање. Правници из Западне Европе професори Сел (Scelle, Париз), Аго (Ago, Милано), Франсоа (François, Хар) и Санстрон (Sanstron, Штокхолм), као и професори из земаља Латинске Америке Амадо (Amado, Рио де Женеиро), Гарциа-Амадор (Garcia Amadore, Хавана) и Падиљо Нерво (Padiglio Nervo, Мексико), стали су на гледиште да Декларација има снагу тзв. Guide, тј. неформалног правног извора који упућује државе како треба поступати. Наше уверење је било да је Универзална декларација један правни споменик уставног карактера, на који су се државе сагласиле о минималном инвентару права која ће добити правну заштиту у корист појединца тек пактовима. Ово наше уверење смо извели из гога што се у комисији за права човека при изради нацрта пактова и у Генералној скупштини није расправљало питање да ли се у Пакт могу уносити нова права или мењати формулације оних права која су већ унета у Декларацију. Нико није спорио право ни у комисији ни у Генералној скупштини да се тако поступа и отступа од текста Универзалне декларације. Значи, то је један споменик политичког карактера који наговештава реформу у погледу правног положаја човека уопште, али који је сам по себи неспроводљив без ближих правних правила.

IV. У погледу саме садржине дипломатског права било је дискусије око питања шта је садржина дипломатског права, форма дипломатских односа и правни положај дипломатског особља (привилегије и имунитети) или још и нешто друго? Известилац проф. Санстрон припремио је пројект који се односио само на тзв. седентарну дипломатију, тј. која је оличена у перманентним дипломатским мисијама акредитованим од стране једне државе код друге државе. То је тзв. класична дипломатија, иако је врло споран њен класицизам јер све до Вестфалског мира (1648) дипломатске мисије нису биле перманентне него *ad hoc*. Посланици су слати да регулишу одређена питања или да сврше одређене преговоре после којих се враћају у своју земљу. Бечки конгрес, доносећи правила о дипломатији, имао је у виду седентарну дипломатију, и известилац је, полазећи од правила Бечког конгреса, дао слику просечних правила такве седентарне дипломатије. Већ у општој дебати констатовано је с једне стране да је рад известивоца добар ако би се комисија ограничила на седентарну дипломатију, док је с друге стране подвучено да је то недовољно чак и за данашњицу. Данас се дипломатија поново враћа на широку улогу „летеће” дипломатије, све више послова свршавају дипломати који нису акредитовани у одређеној земљи али

који долазе у њу да сврше одређени посао или да учествују у одређеном послу уз седентарну дипломатију. Ако испитујемо садржину таквих послова, видећемо да је она двојака. Или је реч о техничким преговорима који захтевају посебну стручност и огромну рутину, или је реч о посетама политичких шефова или личности од специјалног политичког значења који преговарају о питањима која се тешко могу поверити чиновницима у мисијама. Значи да „летећа” дипломатија постаје универзална. Због тога је нужно да се њена ситуација што пре испита и реши. Известилац је прихватио ову критику и обећао да за идућу годину отклони недостатак подносећи комисији пројект о дипломатији *ad hoc*.

Проф. Сел приговорио је да је пројект далеко од стварности и зато што не говори о дипломатском општењу кроз међународне организације и преко њих. У последње време међународне организације су постале стварност, а њихови састанци центри за дипломатске преговоре и склапање уговора. Може се рећи да је добар део опште дипломатске активности пренет у Организацију Уједињених нација. Зато се и правила о дипломатском општењу преко те организације морају схватити одразом реалних међународних односа. Организације имају своје језгро међународних службеника којима се придаје дипломатски карактер или у најмању руку признају дипломатске привилегије и имунитети.

Поред дипломатије *ad hoc* коју претстављају делегати држава који долазе на састанке, и ту се ствара нова седентарна дипломатија — сталне мисије држава при организацијама и мисије организација које одлазе у земље-чланице. Особље и једне и друге од ових мисија претендује такође на дипломатски статус. Комисија је усвојила ово становиште са којим се сложио и известилац и ставила је у дужност известиоцу да изради правила о дипломатском општењу на дипломатским конференцијама и у раду међународних организација. Тако је најзад развијена материја правила о дипломатском општењу. Занимљиво је да та правила имају три главе: о седентарној дипломатији или о вршењу права посланства упоште, о дипломатији *ad hoc* и о дипломатском општењу на дипломатским конференцијама и у међународним организацијама. Тек кад ове три главе буду готове, верујемо да ће се завршити рад на пуној кодификацији дипломатског права.

V. — Радећи на дипломатском праву, комисија је у три читања усвојила један преднацрт о дипломатском општењу седентарне дипломатије. После појединачног усвајања на првом читању пројект је био послат једном поткомитету који је имао само редакциона овлашћења. Ово је учињено стога што је у току рада пословник комисије врло либерализован и одустало се од захтева строго формулисаних амандмана. Поводом сваког члана пројекта сваки члан комисије могао је да подноси било формалне амандмане било принципјелне предлоге. Ако би комисија усвојила извесне принципе који се тичу амандираних чланова, она се није задржавала на изгласавању формулације, него је стару формулацију са усвојеним прин-

ципом упућивала поткомитету да он редигује правило. Исто тако, ако би било амандмана на формулације, комисија би их само начелно усвајала или одбијала са налогом поткомитету да их он унесе у текст. Међутим, донето је решење да редакциони комитет не може уносити у свој нацрт текста правила или принципе који нису продискутовани и усвојени од целе комисије. Друго читање било је посвећено претресању и усвајању текстова чланова формулисаних у редакционом комитету. Ако је формулација била предмет нових амандмана или је наишла на идејну опозицију, гласало се о амандманима и тако измењен текст враћен је поново поткомитету да га поново редигује. Овог пута то није био један поткомитет него низ ситних поткомитета састављених од предлагача, општег и посебног известиоца и једног или двојице стручњака, обично оних који су интервенисали у дебати на страни која је добила већину. Мањина није улазила у комитете али је ревносно тражила да се забележи објашњење њеног гласања у записник првог и другог читања. Међутим, састав већине је био врло разнолик, друкчији код сваког члана. Треће читање је било делимично. Читани су само текстови који су били враћени у поткомитете и ту се на лицу места одлучивало о формулацији.

VI. — Ми смо ове године први пут сарађивали у комисији, али треба истаћи да у њој влада пуна слобода изражавања мишљења и да се с времена на време мирни академски тон изношења правних аргумената подизао до буре страсти у борби за одбрану политичких принципа. Али, већина за одбрану тих принципа такође је била врло шаролика. Групације су се образовале више на регионалним интересима држава из којих је поникао члан него на основу некаквих концепција појединих правних цивилизација.

VII. — Састав комисије по професионалној структури правника у њој заступљених, такође је шаролик. С једне стране, ту су политичари: доајен комисије по годинама Фарих Беј Ел-Кури, више пута претседник сириске владе, сада претседник сириског сената, итд.; Падиљо Нерво, министар спољних послова Мексика, Мартини Нафтари, бивши претседник иранске владе; они важе у комисији као људи великог политичког искуства. Другу групу би чинили активни дипломати који су били или су и сада још и професори универзитета; ту долазе амбасадор Џилберто Амадо (Бразилија), Франсоа, дугогодишњи правни саветник холандског министарства иностраних послова, сада генерални секретар Сталног међународног арбитражног суда у Хагу; Спирупулос, главни правни саветник грчког министарства иностраних послова; сер Џералд Фиц-Морис, главни правни саветник Форен офиса; Абдулах Ел-Елеријан, правни саветник египатског министарства спољних послова; амбасадор Санстрон, главни правни саветник шведског министарства иностраних послова и претседник Лиге друштава Црвеног крста; Глигорије Тункин, руководиолац правних послова министарства иностраних послова СССР, итд.

Посебну групу чине Радхабинат Пал, претседник Врховног суда Индије, и Егмондс, судија Врховног суда Калифорније (САД). Сви

остали су професори међународног права у више или мање тесним свакодневним односима са министарством иностраних послова своје земље. Посматрајући тај мозаик занимања и вредности добија се утисак да су у давању правних аргумената били либералнији они који су везани за апарат администрације него тзв. катедарски професори.

VIII. — Прво искушење било је питање да ли је дужност комисије да означи у чему се садржи функционисање дипломатских мисија.

У дискусији по појединим члановима извештај је полазио од Бечких правила из 1815, сматрајући их као важеће међународно право и понегде их је модернизовао наглашавајући да то чини и обично указивао на несклад Прилога Бечком протоколу са правом које су створиле Уједињене нације. Али оно што је било похвално у његовом извештају јесте његово указивање на разлике у пракси и постављање питања комисији које становиште комисија прихвата, изјављујући готовост да изради нову формулацију ако већина усвоји друго становиште од онога од кога је он пошао. Санстрон се ту показао као идеални објективни извештај. Питања која су овако постављена безбројна су и главна од њих су следећа:

1. Да ли су државе обавезне да приме страну дипломатску мисију или се дипломатски односи између држава заснивају на основу међусобних споразума. Било је мишљења да су државе дужне да приме стране мисије држава које хоће да с њом одржавају везе јер то излази из обавезе по Повељи да се негују добри и пријатељски односи, без обзира на то да ли и оне хоће да шаљу своје мисије. Комисија је стала на гледиште да државе не морају ни да шаљу ни да примају дипломатске мисије ако то не желе и да је за стварање дипломатских односа потребна међусобна сагласност између државе која шаље и државе која прима дипломатску мисију. Значи пасивно право посланства није дужност државе него могућност коју она користи по својој оцени.

2. Питање шта спада у функцију дипломатске мисије. Старо правило је било да дипломата претставља своју државу, штити интересе њене и њених грађана, преговара са владом код које је акредитован и опсервира прилике у тој држави да би извештавао своју владу. У току XX века дипломатија је почела да се бави и другим пословима: пропагандом, обавештавањем јавности у земљи акредитована, итд., а нарочито привредном активношћу. У комисији је била подељеност да ли су државе у праву да проширују функције својих дипломата, нарочито да ли држава која прима дипломату мора да толерира и те друге активности. Једни су сматрали да она нарочито не мора да толерира рад дипломата у јавности земље где је акредитован, напр. издавање и растурање пропагандних дела и билтена, јер дипломати нису акредитовани код публике него код влада. Други су сматрали да је то рад на зближењу међу народима. Комисија се није сложила, те је као компромис задржана класична формула о четири дужности испред којих је стављено да су то дипломатске

функције *inter alias*, па да се чека да ли ће примедба влада бити за лимитативно или за егземпликативно набрајање функција.

3. У питању постављања дипломатских агената известилац је пошао од тога да је агреман потребан само за шефа мисије а не и за остало особље. Усвојено је правило да држава не може поставити шефа мисије без претходног добијања агремана, као што је то класично правило, док је ублажено правило о осталом особљу. Остало особље држава поставља сама, али га држава у коју се шаље не мора примити. То претставља новину која је једногласно примљена. Сматра се да је боље не примити послатог дипломату пре него што започне да врши службу него га после проглашавати за *persona non grata*.

4. Постављање домаћих грађана за дипломате стране силе. Идући за Ватиканским примером, чија је дипломатија обично састављена од страних држављана, известилац је предвидео случај да једна држава може за свог дипломату поставити држављанина државе у којој он треба да врши функцију, убрајајући ту и самог шефа мисије. Ова одредба наишла је на отпор малих држава и тек после додатка „уз пристанак државе која прима мисију” правило је прошло с једним гласом већине.

5. Око установе *persona non grata* било је великог сукоба. Расправљало се да ли је дискреционо право државе која прима дипломату да га прогласи за *persona non grata*, па ако јесте да ли је она обавезна да даје разлоге због чега је то својство приписала једном дипломатском агенту, као што је то досад био европски обичај, или она није дужна да то објашњава (британска пракса). Исто тако је дискутовано да ли узрок за то својство треба да наступи после пријема, или се можда таква одлука може донети и на основу ранијих чињеница. У комисији је преовладало мишљење у корист пуног дискреционог права државе и према томе отпада питање забране враћања на старе чињенице. Држава не мора дати никаква објашњења чак иако је раније дала формални пристанак на пријем те личности.

6. У Комисији се поставило и питање о санкцијама против дипломате који је оглашен за *persona non grata* ако га његова држава у разумном року не повуче. Сви су се чланови комисије сложили да у таквом случају држава домаћин, по протеку разумног рока, има право да то лице не сматра више дипломатом и да му не признаје имунитете и привилегије, али нема права да натера другу државу да га формално опозове. Ово решење претставља средину између правног задовољења државе домаћина и политичке слободе државе дипломате да се са њим солидарише или да га осуди.

7. Известилац је поставио питање проширења броја дипломатског особља, скрећући пажњу да је то данас појава изазвана праксом неких великих држава алудирајући на САД и СССР. Подаци који су циркулисали у сали указивали су да амбасада САД у Риму има преко 1000 службеника а посланство СССР на Исланду око 100. Све остале државе примиле су ово правило признајући држави домаћину да сама одреди максимални број особља страних мисија ако

се не постигне споразум. Покушаји великих сила да у том случају држава чија је мисија, одреди нужан број нису успели.

8. Поводом овога јавила се у комисији и идеја да држава може ограничити број војног особља мисија условљавајући његов пријем агреманом (установа *consentement*-а). Комисија је то усвојила али је отишла и даље и признато је држави домаћину једно ново правило које досада није признавано а то је да држава може и без дискриминације по друге државе одбити да прима дипломате одређених функција (напр. аташеа за штампу, аташеа за пољопривреду, итд.), али у том случају ни она не може такве службенике слати у друге земље. Ова идеја сакупила је већину чланова комисије из свих малих држава. Кулоарски коментари јасно су показивали да је ово норма против аташеа за пропаганду и штампу.

9. Комисија се није могла сложити на питању када почиње функција шефа мисије. Дате су две алтернативе: од предаје копије акредитивних писама министру иностраних послова или од предаје акредитивних писама шефу државе. Треба подвући да су латино-амерички правници тражили да мисија почиње доласком шефа мисије у земљу која је дала агреман без формалне презентације.

10. Класе шефова мисије. Известилац је предложио старе четири класе шефова мисија по Ахенском протоколу из 1817 (амбасадори, опуномоћени министри, министри-резиденти и стални отправници послова). Ова подела је нападнута као противна Повељи (право на једнакост држава). Дискусија је дуго вођена. Професор Тункин тражио је да се задрже три класе јер се оне практикују а укине само класа министра-резидента, коју су постављали шефови несuverених држава и који су њима слати. Велика већина остала је при начелу једнакости држава и пледирала је за две класе: амбасадоре и сталне отправнике послова. Чланови комисије из великих сила и нешто мањих европских држава створили су већину у корист три класе али је већина морала учинити компромис. Главни уступак јесте да је сем ранга приоритета и етикете, забрањено стварање неравноправног статуса између шефова мисија разних класа и утврђено је да се класе одређују не по положају државе (оспорено је старо право великих сила да шаљу амбасадоре) већ по споразуму две државе.

11. Једногласно је усвојено да се уведе и нова ванредна класа шефова мисија која је у пракси постојала, али о којој досад није било писаних правила. Реч је о привременим отправницима послова (*chargé d'affaires ad interim*) за случај да је празно место шефа мисије или је он спречен да врши своје функције.

12. Случај поступања у Бугарској са амбасадором Ђерђом који је доцније позван да преда акредитиве од совјетског амбасадора иако је пре стигао у Софију и нотификовао свој долазак, био је предмет посебног разматрања и установљено је правило да се ранг шефова мисије у одређеној класи врши по тренутку званичне нотификације доласка или предаје акредитива, према избору државе домаћина, али да се при томе не смеју вршити никакве дискриминације.

13. Исто тако комисија се задржала на случају револуционарне промене режима у једној држави и прописано је да се у случају замене акредитивних писама ранг шефова мисије рачуна од првобитне предаје.

14. Велика дискусија је била око права папиних претставника да буду доајени дипломатског кора без обзира на дан доласка у земљу и предаје акредитива. Већином од осам према седам са четири уздржана и два отсутна гласа одржана је папска привилегија у оним земљама које то желе. Ово правило нападнуто је као противно Пољевићу јер чини дискриминацију по вери и принуђује и остале шефове мисија који нису католици да признају нунција (односно легата) за доајена.

Пада у очи да је проф. Тункин гласао за ову одредбу мотивишући то тиме да правници у СССР не желе да утичу на слободу савести других држава. Проф. Бартош поставио је већини питање да ли би то правило важило и за претставнике Далај-ламе за случај ако би му неке државе признале дипломатско својство. Добио је негативан одговор. Он се њиме задовољио упозоравајући комисију да је она тиме потврдила да није реч о религиозном престижу него о дискриминацији у корист одређене религије.

15. Посебну пажњу комисија је обратила питању имунитета. Дуга теориска дискусија вођена је око питања на чему се заснивају привилегије и имунитети дипломатских мисија и агената. Комисија је једногласно одбацила стару теорију о екстериторијалитету, фикцији да је седиште стране мисије продужење територије стране државе. Исто тако одбачена је и теорија са Бечког конгреса о репрезентативном карактеру мисија по којој шеф мисије претставља свог суверена и зато је неподложен утицају власти домаће државе, која му осим тога дугује и привилегије везане за личност суверена кога заступа. Једногласно су се сви чланови комисије сложили да имунитети и привилегије почивају на концепцији функционалне нужности, тј. да мисије и њихови чланови не би могли правилно обављати своје дипломатске дужности ако би били подложни власти неке стране државе. Исто тако је одбачена теза, доскоро практикована у англосаксонским земљама, да је једини носилац имунитета и привилегија шеф мисије, док их остали уживају једино и само уколико су везани за шефа.

Усвајајући функционалну нужност, комисија је стала на гледиште да сви чланови мисије немају исте имунитете и привилегије него да то зависи од улоге коју одређена личност има у њеном функционисању. С друге стране, привилегије и имунитете могу уживати и други службеници чак иако нема шефа мисије.

16. Комисија је створила једну нову врсту имунитета о којој се раније није говорило у међународном јавном праву. Сер Џералд Фиц-Морис изнео је пред комисију да је основни проблем за једну дипломатску мисију да се смести. Раније се сматрало да свака држава може слободно купити терен за подизање зграда за свој смештај и смештај својих службеника. Полазило се од правила да се за новац:

може све купити. Међутим, криза станова довела је у забуну и дипломате. С једне стране, нема станова за закуп, с друге стране, нема вила за смештај шефова мисија. Појединци су раније били слободни да дипломатима изнајме потребне просторије у својим зградама. Међутим, протеком времена нестало је у многим, па чак и у капиталистичким земљама, те слободе. Станови су пописани и власници ограничени у свом власничком располагању. Зато је комисија сматрала за потребно да унесе одредбе о дужности државе домаћина да сагради потребан број зграда за потребе страних дипломата и тако осигура могућност вршења права *franchise d'hôtel*. Ипак, то је један терет за мале и сиромашне државе и зато је додато „у границама могућности”, и приликом дискусије одбачена је идеја да држава домаћин може стварати тзв. дипломатска гета у којима ће изоловати дипломате од другог становништва као што је то покушано у Њу Делхију. Дипломата има да буде смештен нормално, онако како то доликује његовом рангу и функцији и то без дискриминације, у самом граду где послује.

17. Врло мало се дискутовало о старој установи *franchise d'hôtel*, тј. о неповредности локала мисије и забрани домаћих органа да у њих уђу без дозволе шефа мисије. Потврђено је правило да је држава домаћин обавезна да обезбеди сигурност зграде мисије и спречи узнемиравање дома и повреду достојанства шефа мисије. Ипак је и овде било неких новина. Решено је да у случају кризе станова држава има да се постара, независно од других својих потреба, да мисије добију довољне просторије. Бечки професор Фердрос васкрснуо је стару католичку идеју о слободи култа у мисији и праву шефа мисије да у згради мисије ствара католичка упоришта, као што је то некад чинила Аустроугарска. То је питање прошло скоро незапажено.

18. Комисија се овом приликом забавила и питањем ослобођења локала мисије од плаћања пореза и такса. Потврђено је правило уведено после Другог светског рата да мисије ослобођене плаћања пореза и такса нису ослобођене од плаћања такса за услуге, тј. у првом реду за услуге градског снабдевања (водовода, канализације, итд.), али је та нова норма донета врло опрезно, враћајући се на идеју апсолутног ослобођења од такса. Под таксама ове врсте се не подразумева друго до оно што је накнада за ефективно учињену услугу.

19. Правила неповредности архива нису давала повода дискусији.

20. Као што је дискутовано о кризи станова, тако исто постављено је као ново правило и питање о животном стандарду дипломатских претставника. Осуђено је оно схватање које је раније било изнето, тј. да се свако брине сам за себе. Примањем дипломатских мисија држава домаћин се обавезује да страним мисијама омогући и нормалан живот, подразумевајући ту могућност исхране, добијања лекарске помоћи, занатских услуга, итд. Тај пример је био изнет и у дискусији која је била по томе вођена. Комисија се сагласила да функција стране мисије у првом реду зависи од смештаја и стандарда живота. Примити једну мисију на своје тле значи омогућити јој

пристојан живот, иако о трошку дипломате. У ред тих олакшица, поред материјалних услова живота, уписане су и две слободе: слобода кретања и слобода везе. Комисија је стала на гледиште да држава домаћин нема право да сужава кретање дипломата по својој територији, сем у тзв. зонама где је забрањено кретање и самим домаћим држављанима. Осуђена је она доктрина која је ишла за тим да спута дипломате и да их мање-више конфинира у престоницу. У погледу слободе веза дошло је и до проширења и до сужавања. Фиксирано је да дипломатска мисија има право не само да има везу са својом владом него исто тако и са својим држављанима, својим конзулатима итд. С друге стране, сужен је обим злогласне дипломатске вализе. Комисија се претворила у салу у којој се судило дипломатима као шверцерима. После оптужбе о свему што су они шверцовали, после тврђења да се дипломатским вализама преносило на светско тржиште и бели отрови (наркотичне дроге) за успављивање света, фиксирано је да се у дипломатску вализу не сме стављати ништа сем писаних и штампаних докумената за службену потребу мисија и влада. Дипломатском куриру се гарантује лична неповредност али се у коментару наводи да комисија прима на знање као закониту праксу појединих држава да у случају сумње дипломатска вализа може бити отворена и прегледана, иако комисија сматра ту меру изузетном и изведеном из злоупотребе основног принципа, принципа неповредности вализе и зато је нужно да се отварање врши уз пуне гаранције неприкосновености вализе (присуство шефа мисије чији је курир и претходне одлуке министра иностраних дела државе домаћина, с тим да се хартије ниуком случају не могу прегледати). Комисија је усвојила у погледу дипломатског курира његов нов лик и признала је да дипломатски курир може бити и капетан брода или вођа ваздухоплова, коме је држава поверила пренос дипломатске поште и дала курирско писмо.

21. У погледу личних имунитета шефа дипломатске мисије и дипломатског особља нема новине. Тим службеницима се гарантује лична неповредност. Они не могу бити ни хапшени ни задржани судским путем, и држава домаћин је дужна да се према њима понаша са дужним поштовањем штитећи њихову личност, слободу и достојанство.

22. Задржано је старо схватање о неповредности стана шефа дипломатске мисије и дипломатских службеника. Остаје на снази правило да је заштићена лична својина, преписка и ствари за употребу тих лица. Комисија је стала на гледиште да се аутомобил има сматрати као лична ствар дипломате нужна за његову професију.

23. У погледу имунитета разрађена су досадашња правила. Проглашен је апсолутни имунитет од кривичног судства, док су учињени неки изузетци у погледу грађанског судства, која дипломати не признају имунитет од грађанског судства у погледу непокретности које леже на територији државе домаћина; расправе наслеђа отвореног на тој територији у коме је дипломата заинтересован као и у погледу

свих тужби које би биле поднете против дипломате због његове професионалне или трговачке активности које би вршио у земљи у којој је акредитован. Истицано је да данас није редак случај да се дипломата повеже са финансиским круговима земље у коју је послат. Али оно што је битно то је увођење једног новог правила које проширује одговорност дипломата. Постављено је начело да држава која шаље дипломату мора осигурати одговорност за оно што дипломата учини у иностранству. Она мора установити у својој земљи један суд који ће бити надлежан да такве спорове решава. Ако такав суд не би био установљен посебним законом, сматраће се да је то суд у престоници земље која шаље дипломату.

24. Посебна пажња обрађена је питању одрицања од имунитета и одузимање имунитета. Ово је учињено с обзиром на разне злоупотребе које су се у послератном периоду појавиле, да би се компромитовале поједине државе. Зато је сада прецизирано да се кривичног имунитета дипломата не може сам одрећи, већ да то одрицање мора доћи само у виду формалне изјаве његове владе. У грађанском правосуђу одрицање је могуће али оно мора доћи или изречном одлуком владе или изречном изјавом заинтересованог дипломатског претставника.

Сматра се да се дипломатски претставник прећутно одрекао имунитета од грађанског судства ако се сам упустио у парницу као тужени као и да се одрекао од имунитета противу потивтужбе тужене стране коју она истиче на његову тужбу. Најзад, дискутовало се да ли се дипломата може одрећи имунитета склапајући грађански уговор и прихватајући надлежност домаћег суда. Комисија је стала на гледиште да то дипломата може учинити не чекајући одобрење своје владе. Комисија се забавила и питањем да ли одрицање од имунитета судства значи и одрицање од имунитета против извршења пресуде. Ово је питање досад било спорно и сматрало се да су то два везана питања. Комисија се, напротив, одлучила да прими тезу да су то све одељене ситуације и да се дипломата може одрећи имунитета против извршења тек пошто пресуда буде донета. То се правда тиме што извршење може компромитовати углед и слободу дипломате и довести у питање могућност несметаног вршења његове функције.

25. У погледу фискалног имунитета у Комисији су била подељена мишљења да ли је то привилегија или имунитет. Стало се на гледиште да је то била привилегија која је временом прерасла у имунитет. У погледу пореског имунитета он је ограничен на непосредне порезе, државне и локалне, које би дипломата плаћао на своје приходе из иностранства и своје дипломатске принадлежности а не и на приходе из земље у којој је акредитован. У погледу царинског имунитета дипломатске мисије уживају ослобођење од царине на предмете за службену употребу а дипломата на предмете за употребу своју и чланова своје породице, као и за уређење свог домаћинства. Дипломатски пртљаг у случају сумње може бити прегледан.

26. Велика је битка била око тога ко све ужива дипломатски имунитет. Насупрот европског учења да је то привилегија шефова мисија и дипломатског особља, у Комисији је преовладало да је то нужна заштита за правилно обављање функције и административног и техничког особља мисије. Већина комисије признала је том особљу право на имунитет исто онако као што је то признато и дипломатским агентима. Наводило се да је један шифрант, радиотелеграфиста и архивар мисије исто тако нужен за функционисање мисије као и један секретар амбасаде. Копља су се ломила и око тога да ли имунитет треба признати и служитељском особљу дипломатске мисије као и приватној послузи дипломатског особља ако је она доведена из сопствене државе. После великог натезања већина је одлучила да и то особље има имунитет у погледу послова извршених у обављању дужности.

27. Са више страна Комисији је скренута пажња да треба заштитити децу дипломата од насилног наметања држављанства за случај ако она буду рођена у трећој држави и сматрана држављанима те треће државе, у којој су њихови родитељи боравили у време њиховог рођења и то по начелу *ius soli*. Комисија је усвојила ово гледиште и за овај случај заштитила такву децу тиме што ће се на њих примењивати принцип *ius sanguinis*, чак иако законодавство места рођења зна за одређивање држављанства по рођењу само за *ius soli* или га примењује напореда са *ius sanguinis*. Значи деца страних дипломата рођена на територији државе где су њихови родитељи на дипломатској функцији остају подложни само начелу *ius sanguinis*.

28. У погледу трајања привилегија и имунитета задржано је старо правило да она трају док траје мисија и за време потребно за исељење.

29. Први пут у историји ушло је у писани текст право на имунитет и неповредност дипломата једне земље који преко друге земље иде на дужност у трећу земљу, без обзира да ли су заинтересоване земље у међусобним дипломатским односима (право на транзит). Обичај о праву таквих дипломата на транзит преко треће земље формулисан је као писано правило. Прописано је да та лица имају право на транзит и да им трећа држава за време транзита мора признати неповредност личности и списка.

30. Било је дуге дискусије да ли треба уносити у правила и норме о владању дипломате у држави где су акредитовани. Сада је први пут у историји ово питање добило писано решење. Пошло се од начела да је дипломата, иако имун од судства, теориски обавезан да поштује сва правна правила и прописе државе у којој се налази и да се не меша у унутрашње стваре државе у коју је послат. Даље је усвојено правило да дипломата у службеном односу општи само са министарством спољних послова ако не постоји друкчији споразум. Најзад је прописано да просторије дипломатске мисије не смеју служити другим циљевима до оним који су редовна активност дипломатске функције. Иако су ова правила врло мршава, она ипак

дају основу за њихово развијање у правцу потчињавања дипломата. правилима реда државе домаћина.

31. Расправљало се и о томе да ли треба дати и правила о престанку функције дипломатских агената. У Комисији није било сагласности шта све ту долази. Зато је дат само оквир који треба да буде накнадно попуњен кад се саслушају мишљења влада. Тај рам указује на узроке престанка мисије, на дужност државе домаћина да олакша одлазак дипломата чија је мисија престала и да подвуче гаранције које је дужна држава која прима дипломату да осигура просторије, архиве и интересе државе чија се мисија повукла, па чак и за случај оружаног сукоба.

IX. — То је садржина претпројекта једне конвенције који ће бити упућен свим владама света на примедбе.

Напори чланова Комисије уродили су плодом. Оквирни претпројект претставља оно на чему су се државе различитих схватања могле сложити. Комисија се показала способном за рад већ на првом свом заседању. Резултат је можда скроман али је практичан и не верујемо да ће он бити одбачен, јер све државе очекују решења о основним питањима дипломатског општења. Досадашња правила су делимично превазиђена историским развојем а делимично их није ни било, и зато је овде Комисија употребила оба метода, којима се иначе служи у свом раду, кодификацију и прогресивни развој.

Милан Бартош

ОСНОВНА НАЧЕЛА ПОЉСКОГ НАСЛЕДНОГ ПРАВА

I. — *Претходне напомене.* — У друштвима која изграђују социјализам, карактер наследног права мења се са напретком у изградњи друштвене структуре. Битне друштвене промене (аграрна реформа, прелаз шума у државну својину, национализација основних грана народне привреде), успешна ликвидација остатака капиталистичког система, проширење делатности социјалистичког сектора, нарочито национализованог сектора, преображај ситне индустријске својине у друштвену својину — имали су за последицу постепено смањење заоставштина и њихове вредности. То стално смањење заоставштина (дакле промена у количини или тачније у вредности) претставља у ствари квалитативну промену. Заоставштине све ређе садрже елементе капитала, елементе који имају карактер основних производних средстава. Напротив, она се све чешће састоје само из предмета за личну употребу (предмета личне својине) или из предмета који служе личном обављању професије (предмета занатске радиности или личних ствари).

Од часа потпуног остварења социјализма, наследно право почиње у потпуности да служи интересима радничке класе. Његов циљ у социјалистичкој заједници је да омогући раднику, који је савесно и часно радио целог свог живота, да најближим члановима своје